

ВІДГУК

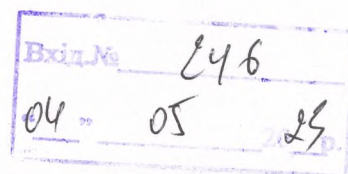
офіційного опонента

кандидата філологічних наук, доцента **Таран Алли Анатоліївни**
про дисертацію Овсієнко Алли Сергіївни на тему «Функціонально-
стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці початку ХХІ століття»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова)

Вторинна номінація зберігає минулий мовний досвід сприйняття реалій навколишнього світу, що трансформується в специфічних стильових умовах, задовольняючи комунікативні та експресивні потреби соціуму. Як зазначав О. О. Потебня, слово покликане бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки. Вторинна номінація засвідчує спроможність мови вдовольнити нові когнітивні та комунікативні потреби спільноти за рахунок своїх внутрішніх ресурсів. Отже, дуже складний процес зміни й розвитку семантики слів, що визначає їх рух при збереженні форми, – це частковий вияв актуального в мовознавстві питання динаміки мови.

Дослідження розвитку семантики слова в масмедійних текстах, змін семантики актуальне для медіалінгвістики як із погляду пошуку нових підходів до побудови типології слововживання, так і розвитку семантики образного слова. У контексті актуальної проблематики сучасної вітчизняної неології та спектру пов'язаних з нею лексичних проблем вибір теми рецензованого дослідження А. С. Овсієнко вважаємо цілком обґрунтованим і вдалим.

Мета роботи, логічно детермінована актуальністю, якраз і полягає в комплексному аналізі метафори газетної періодики початку ХХІ ст. та в багатоаспектному вивченні її формальних ознак, функційних виявів та стилістичної ролі. Варто зазначити, що мета і завдання, сформульовані Аллою

Сергіївною, загалом досить вагомі з наукового погляду, і їхній послідовний аналіз уможливило повне та всебічне розкриття обраної теми.

Науковій ідеї лінгвістичної природи метафори підпорядковане структурування дисертаційної праці, термінологійний апарат та комплекс використаних методів і прийомів дослідження. Робота має чітку структуру, вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури, списку використаних джерел та додатків.

Дисертація А. С. Овсієнко має ґрунтовне теоретичне опертя – розділ 1 «Теоретико-методологічні засади вивчення метафори» (с. 27–53). Дисертантка грамотно зреферувала і чітко виклала вузлові проблеми вивчення метафори в українській лінгвістиці. Їх теоретичне осмислення послугувало підґрунтям твердження, відповідно до якого “метафора – засіб вторинної номінації, що репрезентує інноваційні знання про світ через використання наявних у мові ресурсів, ґрунтується на мисленневих операціях, пов’язаних із приписуванням ознак людей неістотам чи істот і неістот людині” (с. 33).

Водночас хочемо уточнити в дисертантки: метафора – *засіб* вторинної номінації (с. 33) чи її *різновид* (вторинна номінація аналізованого різновиду с. 45)? До того ж варто було б чіткіше розмежувати явище вторинної номінації і сам процес – вторинне номінування / метафоризацію, що є засадничим у застосуванні семасіологічного підходу до вивчення метафори. Це б помітно увиразнило представлення метафори як одного з головних шляхів утворення переносного значення слова, зміни значень мовних одиниць і розвитку їхньої семантики загалом.

Авторці рецензованої дисертації вдалося не тільки ґрунтовно проаналізувати та узагальнити численні наукові підходи до кваліфікації метафори, а й випрацювати свою концепцію. На її глибоке переконання, “до студіювання метафори здійснюють антропоцентричний, когнітивний, лінгвокультурний, прагматичний, образно-символічний, стилістичний виміри” (с. 53).

Заслуговує схвалення представлений у дисертації докладний опис праць, у яких метафори досліджені в контексті перекладу, зіставлення або на матеріалі текстів інших мов. У роботі з різним ступенем удокладнення констатовано стрижневі позиції студіювання метафоричних найменувань, зокрема в англійських, німецьких, французьких, польських та інших медійних текстах, схарактеризовано оцінну, експресивну (різновиди прагматичної), комунікативну, номінативну функції метафор. Позитивно оцінюючи виконаний у традиціях описової аналітики огляд теорій і концепцій, як безперечний здобуток відзначимо послідовно простежуване в тексті намагання оприятити власну оцінку ретрансльованих теоретико-методологічних положень.

Переконливим варто визнати виклад розділу 2 «Тематична диференціація метафори в українських масмедійних текстах» (с. 55–92). Розмаїття тематичних груп метафор привертало увагу багатьох мовознавців, їх виокремлюють на різних засадах і за різними критеріями. Алла Сергіївна справедливо зауважила, що “теми метафоричних утворень часто перетинаються, тож можна говорити про тематичну дифузність розглядуваних номінацій” (с. 73). За концепцією дисертантки і відповідно до традицій аналізу метафор, у розділі поєднано розгляд метафоричних найменувань у текстах економічної, військової й виборчої тематики, простежено нові вияви словосполук інформаційних технологій, медичної лексики. При цьому основний дослідницький погляд скеровано на лексеми *війна* й *революція* як експлікатори сучасного строкатого суспільно-політичного життя світової спільноти й України зокрема, що мають специфічне забарвлення в газетній періодиці початку ХХІ століття. Позитивними для їх лінгвістичного аналізу вважаємо наскрізно простежувану інтенцію визначити прагматичне спрямування й реалізацію оцінно-емоційного компонента значень слів, простежити їхню асоціативно-образну чи оказіональну лексико-семантичну сполучуваність на зразок *війна*

з сусідом, газова війна, енергетична війна, валютна війна, торгівельна війна, церковна війна, релігійна війна, молочна війна, карамельна війна, «бананова війна», сімейна війна, газо-м'ясо-молочно-трубно-карамельні війна (с. 62 – 66). Аналіз переосмислення семантики лексеми *революція* представлено дескрипторами: *кольорові революції, Помаранчева революція, зелена революція, Трояндова революція, Тюльпанова революція, Жасминова революція* та ідеологемою *Лютнева революція*.

За слушним спостереженням дисертантки, в інформатиці виникли метафори на основі такого прийому метафоризації, як зовнішня подібність порівнюваних об'єктів: *ікона, миша, вірус, робочий стіл*. Доречним вважаємо введення в текст правописних коментарів, що засвідчують належний інтерпретативний досвід А. С. Овсієнко. Показовим є фрагмент опису метафори у виборчій тематиці – виокремлення метафоричних моделей: вибори – це війна, політичне життя – театр, політика – це гра, політична діяльність – це спорт.

Позитивно оцінюючи ілюстративний потенціал розділу, усе ж зауважимо, що окремі приклади не відповідають авторській класифікації, зокрема, не можемо кваліфікувати як метафори англійські запозичення *віртуальний простір* (с. 75) – прямий відповідник англійського терміна *virtual space*. Англійський прототип *space* вплинув на появу нової номінації *кіберпростір* (англ. *cyberspace*). Основу кібер- у LINGVO'12 подано як таку, що вказує на те, що пов'язане з комп'ютерами, інформаційними технологіями, інтернетом, тому слова *кібербезпека, кіберзагроза, кіберпростір* (с. 77) не є метафоричними найменуваннями, відбувається лише спеціалізація значення слова *простір*.

Варто було б також виокремити метафори, що лежать в основі термінів мови-етимона, є перекладними еквівалентами на зразок *миша* (с. 73), *павутина, всесвітня павутина* (с. 76). Метафоризація відбулася вже в англійській мові (*web* – *павутина, mouse* – *миша*). Відповідно основа *веб-* є

узагальненою назвою *Всесвітньої Павутини, Всесвітньої Сітки – World Wide Web*. Українська мова зберігає метафору англійської, а переклади, що її реалізують, поповнюють ряди семантичних запозичень-кальок.

Загалом підкреслюємо, що аналіз тематичної диференціації метафори в українських масмедійних текстах заслуговує на схвалення, оскільки концептуально репрезентує стереотипні уявлення мовців й лексеми, які постають у новому, іноді несподіваному лексично-смысловому ореолі.

Практичні аспекти дослідження, які часто корелюють зі сформульованими у вступі конкретними завданнями роботи («з огляду на значеннєвий діапазон та стилістичні особливості схарактеризувати лексичні метафори, засвідчені у всеукраїнських періодичних виданнях «Газета по-українськи», «День», «Україна молода», «Українська правда»; «Високий Замок», «Волинь 24»; з'ясувати роль цих мовних одиниць у реалізації прагматичних настанов мовця») (с. 22) з'ясовано в розділі 3 – «Функціонування лексичної метафори в сучасній українській періодиці» (с. 95 – 204).

Нам імпонує, зокрема, класифікація метафор за напрямками метафоризації, обґрунтована свого часу С. Ульманом, на яку у своєму аналізі опирається дисертантка. У залучених до аналізу чотирьох всеукраїнських та двох регіональних виданнях природоморфні (зооморфні, фітоморфні, ландшафтні), артефактні, міфоморфні й казкоморфні метафори представлені неоднаково і достатньо прозоро відображають коло реалій, у яких відбулося формування таких вторинних найменувань. Вартим уваги є також спостереження Алли Сергіївни щодо тенденції часткового стирання меж між стилями сучасної української мови, увиразненням чого слугує проникнення розмовних елементів до сфери публіцистики. Погоджуємося з дослідницею, що метафори є «продуктивним засобом маскування інформації» (с. 159).

Ілюстративний матеріал дисертації А. С. Овсієнко яскраво репрезентує рівень, на якому відбувається метафоризація, зіставлення об'єктів, склад концептуальної й мовної картини світу мовців і спосіб їхнього мовомислення.

Навіть якщо це стилізація, моделювання мовомислення певної частини сучасного українського суспільства, яке так ословлює дійсність, то поданий мовний ресурс, вульгарний, а часом і відверто агресивний, цинічно-зневажливий (*потвора, монстр, бидло, новий жеребець, кульгава кобила опозиціонерів, тупа вівця* та багато інших), не може радувати мовознавців і всіх небайдужих до розвитку українського слова. На нашу думку, рівень теоретичного аналізу можна було б поглибити власною оцінкою дисертантки, відомостями про мовну картину світу й спосіб мовомислення мовців, що помітно б увиразнило й аналіз метафор.

Крім того, навряд чи можна погодитися, що *«Представлені в медійних текстах описи воєнних дій містять чимало метафор, попри те що йдеться про серйозні речі, життя людей, руйнування будівель тощо»* (с. 61), адже метафори виражають не лише негативний зміст, надають тексту мовленнєвої агресії, надмірної оцінності. Навпаки кожен сюжет війни сьогодні – це особистий край світу журналіста, це межа між життям і смертю, подвигом і гріхом. Тому метафори в текстах воєнної тематики – знаряддя посиленого емоційного впливу на читачів (напр.: *металеве решето, нутроці машини, скляне кришиво, липкі калюжі, град лягає шахівницею, град прошиває тощо*). Уважаємо, що в майбутньому дисертантці варто звернути увагу на авторські метафори – вияв мовної особистості, свідчення його професійної майстерності, креативності, творчого володіння словом.

А. С. Овсієнко виявила вміння логічно й чітко узагальнити величезний обстежений фактичний матеріал у висновках до розділів та загальних висновках, важливих насамперед для семасіології й медіалінгвістики. Зроблені теоретичні узагальнення достатньо аргументовані і корелюють із поставленими завданнями. Переконливості висновкам надають кількісні підрахунки.

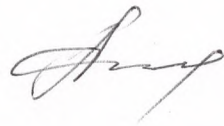
Публікації здобувачки відображають основні положення дисертації, зокрема кожного її розділу. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висловлені міркування не ставлять під сумнів наукову концепцію дослідження, не знецінюють теоретичної та практичної вагомості отриманих результатів і не впливають на загальне позитивне враження від роботи. Вони стосуються переважно дискусійних питань або відкривають перспективи подальших наукових пошуків.

Дисертаційна праця «Функціонально-стилістичний потенціал метафори в газетній періодиці початку ХХІ століття» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

За виконане дослідження Алла Сергіївна Овсієнко цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова).

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українського мовознавства
і прикладної лінгвістики Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького

А. А. Таран

Підпис А. А. Таран засвідчую.

Проректор із наукової та інноваційної
діяльності Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
кандидат біологічних наук, доцент

О. В. Спрягайло